

SUOMENKIELISEN TEOKSEN ALKUSANAT

Isovanhempani rakastuivat toisiinsa, kun he opiskelivat Prahan yliopiston lääketieteellisessä tiedekunnassa. Minä taas kohtasin tulevan vaimoni, suomalaissyntyisen Maria Lehtisen, Harvardin yliopiston lääketieteellisessä tiedekunnassa kuusikymmentäkahdeksan vuotta myöhemmin. Sen jälkeen, kun Maria ja minä olimme suorittaneet tohtorin tutkinnon, muutimme äskettäin vuodeksi Helsinkiin tekemään jatkotutkimusta. Tarkoitukseni oli tutustua vaimoni sukulaisiin ja oppia paremmin ymmärtämään suomalaista kulttuuriperintöä. Kaikkein antoisinta suomalaiseen kulttuuriin tutustumisessa on ollut se, että aloin opiskella suomea. Päätin, että isoäitini omaelämäkerta käännettäisiin suomeksi, jotta teos omalta osaltaan rikastuttaisi suomalaisen ja juutalaisen kulttuurin välistä dialogia. Halusin olla mukana luomassa yhteistä kulttuurista perustaa, jonka olen omien Suomessa hankkimieni kokemusten kautta todennut erittäin hedelmälliseksi.

Isoäidilläni, Dr. Mina Deutschilla, oli tapana sanoa: ”Tiedätkös, Marenku, että puhun kymmentä kieltä? Puolaa, hepreaa, jiddishiä, saksaa, tšekkiä, slovakia, ukrainaa, venäjää, englantia ja ranskaa.” Isoäitini kielitaidon taustalla piilivät ne monet kokemukset, jotka olivat muokanneet hänen ainutlaatuista elämäänsä. Hän varttui juutalaisperheessä Itä-Puolassa alueella, joka nykyisin kuuluu Ukrainalle. Siellä hän oppi nuorella iällä puolaa, hepreaa, jiddishiä, ukrainaa ja venäjää. Koska hän tahtoi opiskella lääkäriksi Prahan saksalaisessa yliopistossa, hän opetteli myös saksaa ja tšekkiä. Isoäitini hankkima lääketieteellinen koulutus ja hänen kielitaitonsa olivat suora syy siihen, miksi hän selvisi perheineen hengissä sekä natsien että venäläisten miehityksestä. Muutettuaan Kanadaan vuonna 1948 Mina opetteli vielä englantia ja ranskaa samalla, kun

hän opiskeli psykiatriksi ja toimi psykiatrina useissa sairaaloissa eri puolilla Kanadaa.

Ensimmäiset sanani sanoin isoäitini äidinkielellä puolaksi. Vuonna 2006, kaksikymmentäkahdeksan vuotta myöhemmin, tein vaimoni kanssa matkan Helsingistä Länsi-Ukrainaan. Tapasimme siellä yhden niistä naisista, jotka olivat pelastaneet isovanhempieni ja äitini hengen silloin, kun nämä piileskelivät natseilta maanalaisessa perunakellarissa. Tapaamamme nainen oli sokea, joten luimme hänelle muistelmista ääneen otteen, jossa kerrottiin, kuinka hän oli oman henkensä uhalla auttanut isoäitiäni ja tämän perhettä selviytymään hengissä. Kiitin häntä puolaksi (ks. kuva sivulla 167).

Kun olin muuttanut Suomeen, suomalaiset sukulaisemme ja ystävämme alkoivat kertoa meille englanniksi muistojaan ja kokemuksiaan omista keskeisistä selkkauksistaan venäläisten ja saksalaisten kanssa toisen maailmansodan aikana. Nämä tarinat olivat yleensä kuitenkin paljon ilmaisuvoimaisempia ja vaikuttavampia suomeksi kerrottuina. Sain kuulla samasta sodasta aivan eri näkökulmasta kuin olin isoäidiltäni kuullut. Minusta kuitenkin tuntui siltä, etten itse osannut kertoa riittävän hyvin, mitä isoäitini oli kokenut niin sodan aikana kuin sen jälkeenkin. Tämän vuoksi isoäitini muistelmien suomentaminen nousi ajankohtaiseksi. Tähän työhön sain rohkaisua Marian kummeilta Mirja ja Veikko Lehtiseltä. Heidän tyttärestään Marjukka Lehtisestä löysin muistelmille erinomaisen kääntäjän. Marjukka uppoutui kertomuksen kulkuun ja loi alkuperäisestä tekstistä monien menneisyyden tapahtumiin liittyvien keskustelujen jälkeen hienon ja tarkan suomennoksen.

Kun sukulaisemme ja ystävämme ryhtyvät nyt lukemaan tätä suomenkielistä teosta, on mahdollista, että mieleen nousee uusia ja mielenkiintoisia ajatuksia siitä, miten samankaltaisia ja toisaalta erilaisia kokemuksia meitä edeltävät sukupolvet ovat kohdanneet pyrkiessään hankkimaan itselleen koulutuksen ja rakentamaan elämäänsä sotilaallisesta sekasorrosta ja vainoista vapaassa maas-

sa. Olen vakuuttunut siitä, että isoäitini ainutlaatuisen elämän kertominen suomeksi pitää omalta osaltaan yllä dialogia näiden kahden erilaisen kulttuurin välillä, sillä kumpaakin on voimakkaasti leimannut niin oman kulttuurin puolustaminen sodan aikana kuin myös sen jälleenrakentaminen sodan jälkeen.

Mark Andermann
Maaliskuussa 2007

PREFACE TO THE FINNISH EDITION

Sixty-eight years after my grandparents fell in love while at medical school in Prague, I met my Finnish-born wife, Maria Lehtinen, at Harvard Medical School. To better understand Finnish cultural heritage, and to become acquainted with my new family-in-law, we recently moved to Helsinki on one-year postdoctoral fellowships. No aspect of Finnish cultural education has been more profitable than learning the Finnish language. I decided to have my grandmother's memoirs translated into Finnish in hopes of enriching the Finnish-Jewish cultural dialogue. Specifically, I wished to extend to a public forum the pursuit of common ground that I have found, during my own experiences in Finland, to be remarkably fruitful.

My grandmother, Dr. Mina Deutsch, loved to tell me, "Marenku, did you know that I can speak ten languages? Polish, Hebrew, Yiddish, German, Czech, Slovak, Ukrainian, Russian, English and French." The history behind these acquired languages offers a first glimpse of the experiences that shaped Mina's remarkable life story: First, Mina grew up in a Jewish household in Eastern Poland which is now part of the Ukraine, and there she learned from a young age Polish, Hebrew, Yiddish, Ukrainian and Russian. To pursue her medical education at the German University in Prague, she also learned German and Czech. Her medical education and her knowledge of languages directly contributed to the survival of Mina's young family during Nazi and Russian occupation. Finally, after immigrating to Canada in 1948, Mina learned English and French while training and practicing as a psychiatrist at several hospitals across Canada.

My first spoken words were in my grandmother's native Polish tongue. Twenty eight years later, in 2006, my wife and I trave-

led from Helsinki to western Ukraine, where we met one of the women who saved my grandparents' and mother's lives while they hid from the Nazis in an underground potato cellar. The woman was 86 years old and blind, and we read her a passage from my grandmother's autobiography explaining how she risked her own life to help save my family. I thanked her, in Polish (see photo, p. 167).

When I first arrived in Finland, my Finnish family and friends had described, in English, memories and experiences from their own pivotal conflicts with Russia and Germany during World War II. These stories were often more expressive and vivid when retold in Finnish. I learned about the same war from a dramatically different point of view than that of my grandmother. However, I felt I could not adequately recount, in turn, my grandmother's own experiences during and after the war, and it became crucial to translate her memoirs into Finnish. I was encouraged in this process by Maria's godparents, Mirja and Veikko Lehtinen, and I was fortunate to find an excellent translator in their daughter, Marjukka Lehtinen. Through complete immersion in the storyline and many historical discussions, Marjukka created an elegant and accurate Finnish reproduction of the original text.

As our family and friends begin to read the Finnish version, many fresh and interesting ideas are emerging regarding the similarities and differences in our respective ancestors' struggles for freedom to pursue an education and to build their lives in a land free from military upheaval and oppression. I am convinced that the retelling of this remarkable life will help continue the dialogue between two distant cultures, each strongly influenced by the processes of resistance and rebuilding in the wake of the Second World War.

Mark Andermann
March 2007

ESIPUHE

Vielä vuosia sodan jälkeen palasimme keskusteluissamme, ajatuksissamme ja unissamme yhä uudelleen kaikkeen siihen, mitä olimme joutuneet käymään läpi, ja sukulaisiimme, jotka olimme menettäneet, sekä siihen, millä tavalla nämä kauheat kokemukset olivat vaikuttaneet meihin. Tyttäreni aikuistuttua ja varsinkin lapsenlasteni synnyttyä hän alkoi pyytää, että kirjoittaisin muistiin kaikki ne asiat, joista niin usein puhuimme. Hän halusi, että lapsenlapseni saisivat tietää, minkälaisista vastoinkäymisistä ihmisen on mahdollista selviytyä ja minkälaisiin uskomattomiin hirmutekoihin voivat syöllistyä sivistyneenä pidetyn ja aikaisemmin niin laajalti ihannoidun kansakunnan jäsenet.

Myös hyvä ystäväni ja kollegani, professori Karolina Jus, joka toimi tuolloin McGill Universityn psykiatrian laitoksen professorina, rohkaisi minua kirjoittamaan tämän kirjan. Hän oli itse yrittänyt kirjata ylös muistojaan mutta ei koskaan pystynyt siihen, koska koki menneisyytensä muistelemisen liian tuskalliseksi ja masentavaksi. Hän piti kiinni näkemyksestään, että minä olisin luonteeltani häntä vahvempi ja että pystyisin siihen, mihin hän itse ei kyennyt.

Kun lapsenlapseni tulivat siihen ikään, että he alkoivat kiinnostua juuristaan ja lähihistoriasta, päätin kirjata elämäntarinani. Toivon, että muistelmani jäävät elämään niiden omaistemme muistoksi, jotka saivat surmansa natsien käsissä, ja kunnianosoitukseksi kaikille niille tavallisille ihmisille, jotka auttoivat meitä oman henkensä uhalla, sekä aikakautemme tapahtumien säilyttämiseksi jälkipolville.

Tammikuussa 1994

Kiitokset

Haluan esittää kiitokseni Jennifer Kane-Weinerille, joka antoi korvaamatonta apua käsikirjoituksen toimittamisessa. Kiitän myös tytärtäni Evaa ja vävyäni Frediä sekä lapsenlapsiani Lisaa, Annea ja Markia heiltä saamastani avusta ja tuesta.

Tammikuussa 1994

MINA IN MEMORIAM

Dr. Mina Deutsch kuoli 3. lokakuuta 2004 Montrealissa, Quebecissä 92 vuoden ikäisenä. Minan omaiset julkaisevat muistelmateoksen uudelleen, jotta jälkipolvet eivät unohtaisi hänen tarinaansa.

Toukokuussa 2005

Yläkuvassa tapahtumien sijainti kartalla. Alakuvassa tummennetun alueen yksityiskohtainen kartta.

Yläkuvan paikannimet vasemmalta oikealle:

ITÄVALTA

Praha

Tšekkoslovakia

ITÄMERI

Wien

PUOLA

UNKARI

Krakova

Budapest

Varsova

Przemyśl

GALITSIA

CZERNOWITZ

ROMANIA

BUKOVINA

Lviv

UKRAINAN

NEUVOSTO-

TASAVALTA

VALKOVENÄJÄN

NEUVOSTO-

TASAVALTA

Synnyin joulukuun 24. päivänä vuonna 1911 Jezierzanyssa, pienessä itäpuolalaisessa kylässä, joka tuolloin kuului Itävallalle. Sain nimekseni Mina Kimmel. Olin kuusilapsisen perheen toiseksi nuorin. Meitä oli kaksi poikaa ja neljä tyttöä, ja olimme toisillemme hyvin läheisiä. Jos yksi meistä sai vaikkapa suklaata, hän ei koskaan syönyt sitä yksin, vaan pala jaettiin aina kuuteen yhtä suureen osaan.

Vanhin sisareni Lottie oli kaunis tyttö, joka rakasti lukemista. Hän meni naimisiin Mendel Schafferin kanssa. Mendel oli komea, älykäs ja luotettava mies. Hän oli lahjakas liikemies, joka harjoitti vehnän ja kananmunien vientiä Saksaan ja Italiaan. Hän omisti myös paljon peltoa ja metsää. Mendelillä ja Lottiella oli kaksi lasta: Markus, joka oli yhtä komea kuin isänsä, ja Eva, joka oli ihastuttava tyttö. Venäläiset karkottivat Mendelin Siperiaan vuonna 1940, koska häntä pidettiin porvarina. Siellä hän sai surmansa. Lottie sekä 18-vuotias Markus ja 13-vuotias Eva tapettiin Borszczówin ghetossa vuonna 1943 saksalaisten tekemän iskun aikana.

Toiseksi vanhin lapsista oli veljeni Willy, joka onnekseen muutti Puolasta Kanadaan vuonna 1930 ja näin ollen välttyi kokemasta sotaa. Hän meni naimisiin Montrealissa Lily Pedovitchin kanssa ja heille syntyi kaksi lasta, Earl ja Miriam.

Sisareni Rachel meni naimisiin Baruch Goldigin kanssa. Baruch oli opiskellut juutalaista uskontotiedettä. Hän oli seurallinen mies, jonka kanssa saattoi uppoutua tuntien pituisiin keskusteluihin. Rachelilla oli ollut monen monta kosijaa, mutta hän ei kelpuuttanut ketään puolisoikseen, kunnes eräänä päivänä hänelle esiteltiin Baruch. Pian he jo viettivät häitä. He saivat pojan, Philipin, joka oli yhdeksänvuotias, kun toimme heidät sodan aikana piilopaikkaamme.

Sisareni Reginan kanssa olin hyvin läheinen. Olimme koulussa jonkin aikaa samalla luokalla. Regina meni naimisiin hienon ja komean miehen kanssa ja heille syntyi poika, Julek. He saivat surmansa, kun saksalaiset löysivät heidän piilopaikkansa, joka sijaitsi eräässä hylättyssä talossa. Rachel ja Baruch piileskelivät samassa talossa, mutta heitä ei löydetty.

Perheen nuorimmainen oli Levi, joka oli auttavainen ja huomaavainen poika. Levi yritti aina auttaa avun tarpeessa olevia ihmisiä. Hän teki paljon töitä isän yrityksessä ja nautti kaikkien luottamusta. Levi oli hyvin älykäs ja kekseliäs poika, ja hänellä oli hyvä mielikuvitus. Siitä lähtien, kun olin opettanut hänet kävelemään, olimme toisillemme hyvin läheisiä.

Isäni ja äitini olivat Pesach ja Taube (o.s. Liebling) Kimmel. Isäni oli perheelleen omistautunut mies, vaikkakin kohteli lapsiaan melko ankarasti. Ensimmäisen maailmansodan aikana jouduimme kolmeksi vuodeksi Venäjän miehitysvallan alle. Kerran kävi niin, että venäläiset sotilaat pakottivat Willy-veljeni osallistumaan tien rakentamiseen melko lähellä kotiamme. Willyn ja muiden hänen ikäistensä poikien oli murskettava kiviä, joilla katettiin maaperää. Tuskin kukaan poikien vanhemmista uskalsi nousta venäläisiä viranomaisia vastaan, vaan vanhemmat antoivat viedä lapsensa työmaalle vastaan panematta. Mutta minun isäni lähti työmaalle veljeni perään ja toi hänet kotiin. Äitini sanoi aina, että isämme oli suurenmoinen ihminen. Äidillämme puolestaan oli muita hienoja piirteitä: hän oli hiljainen, tyyni ja hyväsydäminen ja aina valmis auttamaan avun tarpeessa olevia. Me uskouduimme äidille, ja hänen avullaan saimme isän usein hyväksymään pyyntömme.

Kotiimme tuli usein köyhiä ihmisiä, jotka pyysivät ruokaa tai muutamaa lanttia tai vaatetta, enkä muista, että äitini olisi kertakaan jättänyt ketään tyhjin käsin. Hänellä oli myös tapana käydä kaupungissa tapaamassa sellaisia ihmisiä, jotka olivat joutuneet työttömiksi mutta joille kerjääminen olisi ollut liian häpeällistä. Äitini piti huolen siitä, että nämä ottivat vastaan vähän ruokaa tai rahaa, jolla he pärjäisivät siihen saakka, kunnes äitini tulisi seuraavan kerran käymään.

Minulla on joitakin muistikuvia ensimmäisen maailmansodan viimeisestä vuodesta. Meillä ei ollut tarpeeksi ruokaa eikä vaatteita ja pelästyimme usein venäläisiä sotilaita, jotka saattoivat rynnätä kotiimme mihin aikaan päivästä tai yöstä tahansa. He hakkasivat isääni ja kerran jopa isoäitiäni, koska pyydettyään haarukoita, jotta he voisivat syödä isoäitini meille valmistaman sapattiaterian, hän sanoi heille: ”Teidän kaltaisenne herrat voivat syödä sormin.” Venäläiset asettuivat kotiimme taloksi. He nukkuivat sängyissämme, söivät mitä löysivät ja veivät lähtiessään mukanaan mitä mielivät.

Noihin aikoihin äitini sairastui vuotavaan vatsahaavaan, eikä hän jaksanut hoitaa meitä. Äiti oli heikko ja kuihtunut, ja hänen oli vietettävä suurin osa ajastaan sängyssä, koska emme voineet hoitaa häntä ruokavalion avulla tai lääkkeillä. Äidinäitini, joka oli yli kahdeksankymmenen, piti huolta sekä hänestä että kodistamme.

En koskaan unohda sitä viimeistä yötä, jolloin venäläiset vetäytyivät. Venäläiset sotilaat ryntäsivät talosta taloon kaupungin juutalaiskortteleissa sytyttäen taloja tuleen ja tappaen jokaisen vastaantulijan. Eräs vanhempieni ystävättäristä piileskeli puutarhassaan, kun hän näki venäläisten sytyttävän talonsa tuleen. Venäläisten lähdettyä hän sai sammutettua tulipalon muutamalla sangollisella vettä. Pian venäläiset kuitenkin tulivat takaisin ja löysivät naisen. He seivästivät tämän sydämen pistimellä. Hautajaiset pidettiin seuraavana päivänä. Hänen seitsemän lastaan parkuivat niin, että itkua oli hyvin tuskallista kuulla.

Meidän perheemme onnistui paeta lähellä sijaitsevalle roskatunkiolle. Makasimme koko yön aivan hiljaa tuon rikkaruohojen ja puskién peittämän mäennyppylän suojissa lian ja löyhkän keskellä. Näimme venäläisten sotilaiden laukkaavan ohi hevosillaan villisti huutaen heidän etsiessään ihmisiä, joita tappa. Aamu valkeni hiljaisena. Isäni lähti kaupungille tutkimaan jälkiä ja palattuaan hän tiesi kertoa meille, että venäläiset olivat menneet ja että talomme oli säästynyt. Asuimme kaupungin laitamilla ja koska venäläisillä oli ilmeisen kiire vetäytyä, he eivät olleet edes päässeet kotikadullemme saakka. Meille itsellemme kävi kuitenkin huonommin: vaikka kuinka puhdistimme itseämme, saimme kiinni tarttuneen